

LATA 70-e i KRYZYS CZERWCA 1976 r.

1. Sytuacja gospodarcza w latach 1971–1975

Edward Gierek został I sekretarzem PZPR w grudniu 1970 r. podczas wydarzeń grudniowych na Wybrzeżu. Obiecał wówczas robotnikom poprawę w życiu i zmianę planu 5-letniego, przygotowanego jeszcze przez ekipę Gomułki. W lutym 1971 r. Plenum KC PZPR odrzuciło ten plan (1971–1975). Strategia gospodarcza Edwarda Gierka przewidywała rozwój przemysłu ciężkiego, rozwój infrastruktury i jednocześnie polepszenie warunków życia obywateli. Jednym słowem chciano połączyć ekspansję inwestycyjną i konsumpcję co było niemożliwe. Państwa polskiego nie było stać na wzmożoną działalność inwestycyjną połączoną z rozwojem przemysłu skierowanego na konsumpcję. Jednak zarówno Moskwa jak i część działaczy partyjnych wywierali wielki wpływ na rozwój przemysłu ciężkiego. Było to związane z jednej strony z wyścigiem zbrojeń, z drugiej strony z poparciem, jakiego udzielali Gierkowi działacze partyjni związani z przemysłem ciężkim. Nie mogąc wybierać między jednym, a drugim Edward Gierek podjął próbę zrealizowania fantastycznych planów w oparciu o kredyty zagraniczne. Lata 70-e często określano w PRL jako lata „cudu gospodarczego”. Niestety był to cud na kredyt. Trzeba pamiętać, że ekipa rządząca musiała zaspokoić choćby w części oczekiwania społeczeństwa. Należało więc większy nacisk położyć na inwestycje prokonsumpcyjne. Na to jednak nie starczało zasobów finansowych. Edward Gierek postanowił uzyskać fundusze na Zachodzie. Sprzyjała temu polityka państw zachodnich, które pragnęły uzyskać korzyści w handlu ze Wschodem. Było to związane z polityką odprężenia i z kryzysem paliwowym z lat 1974–1976. Nowy plan 5-letni uchwalono w grudniu 1971 r. Obejmował on lata 1971–1975. Zakładał on olbrzymi wzrost nakładów inwestycyjnych. Sytuacja gospodarcza Polski w latach 1971–1973 uległa rzeczywiście polepszeniu. Państwo polskie zawdzięczało to dobrym wynikom w rolnictwie i kredytom zagranicznym. Lata 1972–1973 cechuje olbrzymi skok inwestycyjny. Zainwestowano wówczas w polską gospodarkę ponad 20% dochodu narodowego. Ogółem w latach 1971–1975 zainwestowano w polską gospodarkę 1919 mld złotych. Wzrastał również dochód narodowy, niestety nie tak szybko jak nakłady. Wydawało się, że władze troszczą się o podnoszenie stopy życiowej obywateli. Wzrosło zatrudnienie, rosły płace nominalne (w 1975 r. wynosiły one o prawie 60% więcej w stosunku do roku 1970), zwiększyła się podaż towarów konsumpcyjnych. W Bielsku–Białej, Warszawie i Tychach uruchomiono masową produkcję tzw. „małego” fiata na licencji włoskiej, co sprzyjało częściowemu zaspokojeniu popytu na samochody osobowe, zakupiono licencję na produkcję coca-coli (1972) a także na produkcję autobusu „Berliet” (1972). Rozbudowywano sieć stacji benzynowych, zezwalano na rozwój prywatnych usług motoryzacyjnych. Rozbudowano państwowe fermy hodowlane i zakłady przetwórstwa rolnego, zwiększano świadczenia emerytalne, zasiłki społeczne i stypendia. Znaczne fundusze przeznaczono na badania naukowe. Mimo, że głównie inwestowano w przemysł jednak znacznie również wzrósł poziom konsumpcji. Tak znaczny wzrost (skok) inwestycyjny i konsumpcyjny zawdzięczano kredytom zagranicznym, zakupom licencji i całych linii technologicznych. Polska miała szansę wydzwignąć się z zacofania gospodarczego. Szansę tę utraciła ze względu na:

- marnotrawny sposób zarządzania uzyskanymi funduszami,
- dysharmonijny rozwój poszczególnych gałęzi produkcji,
- zaniedbania w energetyce transporcie i złą politykę rolną,
- nieracjonalny dobór skali produkcji,
- marnotrawstwo wybuch kryzysu ekonomicznego na świecie spowodowanego podniesieniem cen ropy przez kraje OPEC

2. Wydarzenia czerwca 1976 r.

a) geneza:

- kryzys gospodarczy – pogarszająca się sytuacja gospodarcza spowodowała konieczność podwyżki cen artykułów pierwszej potrzeby

- kryzys społeczny – szerzyła się korupcja, powszechna kradzież mienia społecznego (dobro jest „niczyje” bo państwowe), lekceważenie obowiązków zawodowych, niska wydajność pracy, rosło zniechęcenie i pijaństwo
- nasilał się protest społeczny przeciwko otaczającej rzeczywistości, który zainspirował Kościół i intelektualiści. Prymas Wyszyński w „Kazaniach świętokrzyskich” przypomniał Polakom o prawie do życia w godności i sprawiedliwości. Opozycjoniści podpisali „List 11”, w którym apelowali o uwolnienie grupy „Ruch”
- wśród młodzieży umacniał się ruch oazowy związany z Kościołem, w którym oprócz wartości chrześcijańskich przekazywano przywiązanie do tradycji demokratycznych
- w sierpniu 1975 r. władze zapowiedziały nowelizację konstytucji, w której miał się znaleźć zapis o socjalistycznym charakterze państwa, nierozzerwalnych więziach z ZSRR, przywódczej roli partii i ograniczeniem praw obywatelskich przez powiązanie ich z wykonywaniem obowiązków wobec państwa, o lojalności katolików wobec socjalistycznego ustroju, chciano również zmienić nazwę państwa na Polska Rzeczpospolita Socjalistyczna,
- w grudniu 1975 r. 59 wybitnych intelektualistów podpisało list protestacyjny do władz, w którym sprzeciwiali się wprowadzeniu tych zmian – „List 59”
- 10.02.1976 r. wprowadzono zmiany do konstytucji ale w łagodniejszej formie, niż te które zaproponowano wcześniej. W Art.1. umieszczono stwierdzenie iż PRL jest „państwem socjalistycznym”, dodano Art. 3 „przewodnią siłą polityczną społeczeństwa w budowie socjalizmu jest PZPR”, utrzymano zapis o kolektywizacji wsi
- zmiany w konstytucji wzburzyły część społeczeństwa. Oburzenie wzrosło gdy władze wydrukowały sfałszowany tekst „Kazań świętokrzyskich” prymasa Wyszyńskiego
- bezpośrednią przyczyną wydarzeń czerwcowych była zapowiedź podwyżki cen na artykuły podstawowe, ogłoszona przez premiera Jaroszewicza 24.06.1976 r. Podwyżki obniżyłyby stopę życiową ludności, która i tak nie była wysoka. Projekt podwyżek miał zostać poddany konsultacjom z załogami zakładów pracy

b) przebieg – wydarzenia czerwcowe 1976 r. – **25.06. – strajki i zamieszki uliczne:**

- **W Ursusie** zastrajkowała załoga fabryki traktorów, która zażądała rozmów z najwyższymi władzami. Gdy kierownictwo fabryki odmówiło zaproszenia władz robotnicy opuścili zakład. władze odcięły telefony w mieście by wieść o strajku nie przedostała się do wiadomości opinii publicznej. Wówczas robotnicy postanowili zablokować ruch na linii kolejowej Warszawa – Kutno. Wieczorem przeciwko protestującym skierowano oddziały milicji – aresztowano około 300 osób. protestujący byli bici i przepuszczani przez tzw. „ścieżki zdrowia” – szpaler milicjantów z pałkami, którymi bito przechodzących
- **w Radomiu** strajk rozpoczęli robotnicy zakładów metalowych. Strajkujący zorganizowali manifestację, która przeszła pod gmach Urzędu Wojewódzkiego. Żądano cofnięcia podwyżek. Miasto opanowali protestujący, którzy podpalili gmach Komitetu Wojewódzkiego i rozpoczęli walkę z oddziałami Milicji Obywatelskiej. ZOMO udało się opanować sytuację dopiero wieczorem.
- **w Płocku** strajk rozpoczęli pracownicy „Petrochemii – Płock”. Zorganizowali wiec, a następnie przeszli pochodem pod gmach Komitetu Wojewódzkiego PZPR, w którym wybito szyby. Pod wieczór oddziały milicji rozprędyli manifestujących.
- w innych miastach strajk podjęło kilkadziesiąt zakładów m.in. w Warszawie, Poznaniu, Wrocławiu, Szczecinie i Gdańsku
- podczas wieczornego wystąpienia w TV Jaroszewicz wycofał się z projektu wprowadzenia podwyżek

c) skutki:

- represje – „ścieżki zdrowia” w Radomiu i Ursusie; sądy doraźne skazywały zatrzymanych na kary do 5 lat (Ursus) i do 10 lat (Radom)

- załamał się „cud gospodarczy” epoki Edwarda Gierka
- powstał **KOR – Komitet Obrony Robotników** – 23.09.1976 r. ogłoszono „Apel do społeczeństwa i władz PRL” , w którym poinformowano o powstaniu KOR-u. Jego celem była pomoc materialna i prawna robotnikom, którzy zostali aresztowani podczas zajęć i rodzinom skazanych. Pod Apelem podpisało się 14 osób, m.in. Jacek Kuroń, Edward lipiński (ekonomista), Jerzy Andrzejewski (pisarz, autor książki „Popiół i diament”), Adam Michnik, Halina Mikołajska (aktorka)